

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ ХАРКІВСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ОКЗ «ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»

«Великі жертви твої, Україно!»

*(до Дня пам'яті жертв
політичних репресій)*

Бібліографічний онлайн-огляд

Харків - 2020

УДК 016:908
В-27

«Великі жертви твої, Україно»: бібліографічний огляд / Харківська обласна бібліотека для дітей; уклад. Н.М. Збруєва.– Х., 2020. – 10 с.

Щороку у третю неділю травня Україна відзначає День пам'яті жертв політичних репресій. До вашої уваги бібліографічний огляд літератури, яка допоможе докладніше зрозуміти події тих часів.

Видання розраховане для учнів старших класів, батьків та вчителів.

Матеріал підготувала: Збруєва Н.М.
Редактор: Загrevська С.М.
Відповідальна за випуск: Трохименко Г.В.

© ОКЗ «ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»
www.bibl.kharkiv.com
<http://www.bibliomiste4ko.kharkiv.ua>

Головними наслідками масових репресій було фізичне винищення активної та інтелектуальної частини нації.

За період Великого терору на території УРСР, за оцінками істориків, було засуджено 198918 осіб, з яких близько двох третин – до розстрілу. Решту було відправлено до в'язниць та таборів (інші заходи покарання охоплювали менше 1 %, звільнено було тільки 0,3 %).

Офіційно початком Великого терору став оперативний наказ НКВД СРСР № 00447 «Про репресування колишніх куркулів, карних злочинців та інших антирадянських елементів» від 30 липня 1937 р., затверджений політбюро ЦК ВКП(б) 31 липня 1937 р. Проте наявні документи НКВД (накази, листування, телеграфи) свідчать, що масові репресії готувалися заздалегідь, а наказом їх лише формалізували.

Заарештований був фактично позбавлений права на захист (на адвоката) чи оскарження вироку. Слідчі психологічним знущенням і нелюдськими тортурами «вибивали» з арештованих потрібні зізнання. В 1937 р. дозвіл на застосування методів «фізичного впливу на підозрюваних» (тобто тортур) було дано на найвищому рівні ЦК ВКП (б). Випадки неправомірного засудження вважались цілком припустимими і виправдовувалась прислів'ям «ліс рубають – тріски летять». Часи Великого терору у масовій свідомості населення СРСР позначені тотальним страхом та недовірою. Нічні арешти сусідів, підозри колег на роботі, друзів, родичів, пошук шпигунів та шкідників, страх доносів та обов'язок публічно таврувати ворогів народу були повсякденними. Особа могла написати донос на колег, остерігаючись, що ті донесуть на неї першими. Це стало типовим засобом вирішення особистих конфліктів із керівництвом, викладачами, родичами тощо.

Незаконність Великого терору визнали ще за часів СРСР після смерті Й.Сталіна, коли в роки «відлиги» провели часткову реабілітацію репресованих. Реабілітаційні процеси другої половини 1950–х – початку 1960–х років мали обмежений характер. Більшість громадян, засуджених за політичними звинуваченнями, не отримали повної реабілітації, а їхні права не були повністю відновлені.

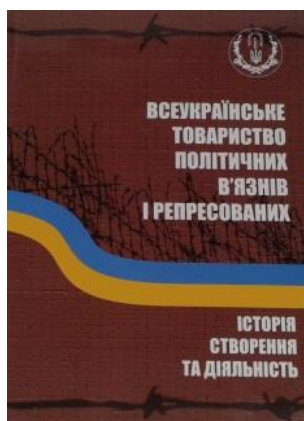
У 1991 році, в останні місяці існування УРСР, було ухвалено Закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». У ньому вперше в Україні законодавчо засудили і відмежувалися від політичних репресій як методу керування суспільством. Але оскільки цей закон ухвалювався ще в УРСР, то певна частина цих репресій, навіть вчинених позасудовими органами, все ще визначалася «обґрунтованими». Відповідно до вимог Закону органами прокуратури та судами впродовж 1991–2001 років було реабілітовано 248 тис. 810 громадян, відмовлено в реабілітації — 117 тисячам 243 особам.

До вашої уваги пропонується низка творів, як дослідницьких так й художніх про події того часу

Білокінь, Сергій Іванович. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917–1941 рр. / С. І. Білокінь. – К. : Українські пропілеї, 2016. – 694 с.

Книга «Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917—1941 рр.» – результат ґрунтовної тривалої дослідницької роботи одного із найвідоміших істориків і джерелознавців сучасності Сергія Білокіня. Видання викриває та демонструє на загальні засоби й механізми більшовицького терору в період Розстріляного відродження та боротьби за самостійність України. Це історія нерівного, драматичного і навіть трагічного протистояння інтелектуальних еліт і представників радянської держави та правлячої партії, які прагнули підпорядкувати або ж знищити все, над чим не мали контролю, – мистецтво, науку, пам'ятки історії – увесь культурний світ разом з його творцями й захисниками.

Всеукраїнське товариство політичних в'язнів і репресованих : історія створення та діяльність / сост. Є. Пронюк. – К. : Український центр духовної культури, 2007. – 680 с. : іл.

У книзі висвітлюється історія становлення і діяльності Всеукраїнського товариства політичних в'язнів і репресованих. Розкривається внесок Товариства у справу боротьби за відновлення самостійної Української держави, демократичний шлях її розвитку.

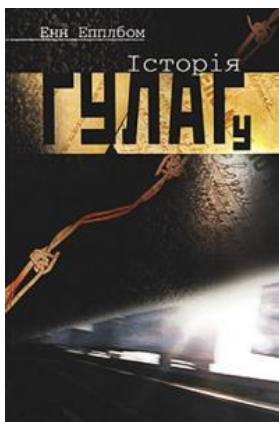
В книзі представлена низка статей-есеїв, спогадів колишніх політичних в'язнів. Книга містить також головні офіційні документи Товариства за минулі роки. Вона розрахована на громадських, політичних, державних діячів, молодь, що цікавиться історією Батьківщини, і широкий український загал.

В'ятрович, Володимир Михайлович. Україна. Історія з грифом "Секретно" / Володимир В'ятрович. – Х. : Книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2014. – 511 с. : іл.

Ця книга – зустріч із минулим. Тут – 700 сторінок, 74 роки, 66 історій, 391 фотографія і набагато більше людей та ситуацій, котрі дивляться на читача зі світлин та

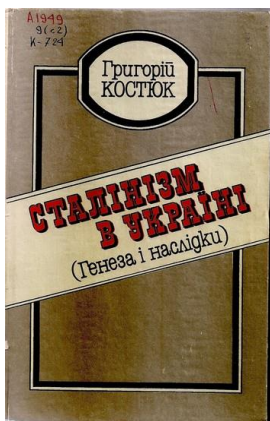
архівних документів. Разом вони складають образ українського ХХ століття: часу, коли світ по-справжньому відкрив для себе Україну та українців, століття, коли творилося обличчя України.

Епплбом, Е. Історія ГУЛАГу / Е. Епплбом ; пер. з англ. А. Іщенка. – К. : Кієво-Могилянська академія, 2006. – 511 с.

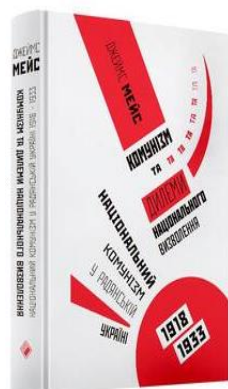
Ільєнко, Іван Олександрович. У жорнах репресій : оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ–НКВС) / Іван Олександрович Ільєнко ; худож. оформл. Я. М. Яковенко ; передм. М. Г. Жулинський. – К. : Веселка, 1995. – 448 с. : іл.

«Історія ГУЛАГу» (Пулітцерівська премія 2004 р.) – перша систематична праця, присвячена хронології, причинам та наслідкам розвитку репресивного апарату Радянського Союзу і системи концентраційних таборів як його складової. На основі фактів автор доводить, що система радянських карально-трудова таборів була небаченим за своїми масштабами і жорстокістю інструментом експлуатації, гноблення і винищення комуністичною владою народів Радянського Союзу. Енн Епплбом спирається як на вже відомі опубліковані свідчення, так і на результати власної дослідницької праці в архівах колишнього Радянського Союзу.

Костюк, Григорій. Сталінізм в Україні. (Генеза і наслідки) : дослідження і спостереження сучасника / Г. О. Костюк. – К. : Смолоскип, 1995. – 512 с.

У своїх дослідженнях і публіцистичних роздумах автор на підставі джерельних матеріалів переконливо доводить, що російський імперіалізм породив тоталітаризм-ленінізм-сталінізм, вседержавний режим репресій і терору.

Мейс, Джеймс. Комунізм та дилеми національного визволення: Національний комунізм у радянській Україні, 1918 – 1933 / Джеймс Мейс ; з англ. пер. Максим Яковлев ; наук. ред. Г. Єфіменко. – К. : Комора, 2018. – 494 с.

Століття тому спроба реалізувати український національний проект у межах СРСР могла здатися досить вдалою: політика українізації зумовила швидке зростання

рівня письменності, поширення української мови в містах, надзвичайне піднесення культури, а уряд УСРР мав широкі повноваження в галузі економіки. Але так було недовго: всеохопна насильницька колективізація та штучний голод у регіонах, населених українцями, арешти, розстріли й цькування українських політиків та інтелігенції, стрімке повернення до російськоцентризму та поширення шовіністичних настроїв засвідчили: СРСР – та сама Російська імперія під новою назвою. У класичній розвідці Джеймса Мейса читач знайде концентрований, послідовний і захопливий огляд ідей та подій 1918-1933 років – досвіду, що зараз актуальніший, ніж будь-коли.

Могилевська, Наталія Миколаївна. З минулого із безвісті... : спогади, документи, свідчення... / Н. М. Могилевська, М. Трипілець. – [Б. м. : б. и.], 2007.

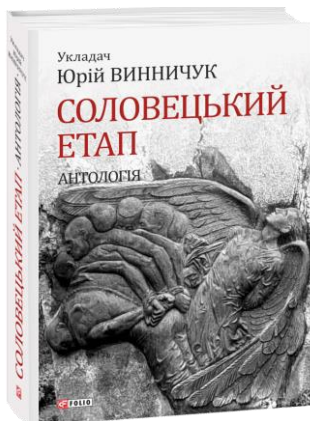
Реабілітовані історією. Харківська область . Кн. 1. Ч. 2 / голова обл. ред. колегії І. О. Терехов. – К. ; Х. : Оригінал, 2008. – 672 с. : іл.

Реабілітовані історією. Харківська область . Кн. 2 / Інститут національної пам'яті України. – Х. : Оригінал, 2014. – 672 с. : іл. – (Реабілітовані історією).

Реабілітовані історією. Харківська область . Кн. 3. Ч. 1 / голова обл. ред. колегії М. Є. Черняк. – Харків : Оригінал, 2015. – 671 с

Реабілітовані історією. Харківська область . Кн. 3. Ч. 2 / голова обл. ред. колегії М. Є. Черняк. – Харків : Оригінал, 2016. – 695 с.

Видання «Реабілітовані історією. Харківська область» – входить до загальноукраїнської багатотомної науково-документальної серії книг, що є першою спробою системного висвітлення теми політичних репресій комуністичної тоталітарної влади. Видання по Харківській області складатиметься з кількох книг, побудованих за єдиною структурою. Видання налічуватиме вісім окремих книг. Наявний матеріал викладено в таких хронологічних рамках: 1917 — червень 1934 рр. (перша книга в двох частинах); друга половина 1934 — липень 1937 рр.; серпень 1937 — 1938 рр. (третя книга в двох частинах); 1939 — червень 1941 рр.; липень 1941 — 1945 рр.; 1945 — 1991 рр.

Соловецький етап : антологія / упоряд. та авт. передм. Юрій Винничук ; худож.-оформл. О. А. Гугалова. – Харків : Фоліо, 2018. – 490 с. : фот. – (Великий науковий проект).

Горезвісна Соловецька каторга прийняла до себе майже всіх представників народів СРСР і навіть Європи й Америки. Можна вважати, що советська табірна система почалася, коли 13 жовтня 1923 року було створено Соловецький табір особливого призначення з двома пересильно-розподільчими пунктами у Архангельську та Кемі. Каторга проіснувала до 2 листопада 1939 р.

«Соловецькі табори – країна мук і відчаю. Переважну більшість з тих, хто туди потрапляв, чекала загибель. У запліснявілих мурах монастиря, де колись ченці кадили фіміам покори Всевишньому, тепер фабрикували романтичну брехню про любов-ненависть і царство Боже на землі», – писав письменник І. Гришин-Грищук, який пережив сибірські табори.

Ця антологія присвячується тому останньому етапу 1937-го року з Соловків до урочища Сандармох у Карелії, де було вистріляне цвіт української інтелігенції, а серед них кілька десятків науковців та біля трьох десятків письменників – Валеріяна Підмогильного, Миколу Зерова, Павла Филиповича, Мирослава Ірчана, Валер'яна і Кліма Поліщуків, Олексу Слісаренка, Григорія Епіка, Юліана Шпола, Василя Штангея, Марка Вороного, Михайла Лозинського, Леся Курбаса та багатьох інших... Протягом п'яти днів – 27 жовтня і 1–4 листопада – було убито 1111 в'язнів.

Україна в добу "Великого терору": 1936–1938 роки / авт.-упоряд. Ю. Шаповал та ін. – К. : Либідь, 2009. – 544 с. : іл.

Шаповал, Юрій Іванович. Торкнутись історії / Юрій Шаповал ; Нац. акад. наук України, Ін-т політич. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – 2-е вид., допов. – К. : Парламентське видавництво, 2017. – 501 с. : іл.

Історія залишається в Україні предметом щонайгостріших дискусій, щонайнесподіваніших відкриттів і щонаглибшого читацького зацікавлення. Юрій Шаповал – знавець її таємниць, дослідник архівів, публікатор незнаних фактів і документів, учений із міжнародним ім'ям. І водночас він – талановитий популяризатор історичних знань, автор незмінно цікавих телевізійних програм, документальних фільмів, радіопередач і газетних оповідей.

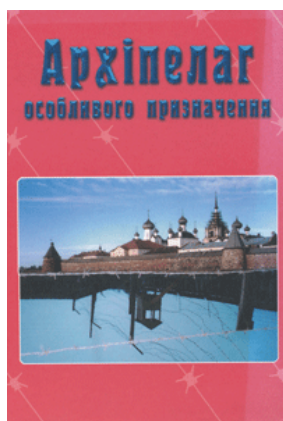
Його книжка присвячена саме таким, злободенним проблемам нашої давнішої й зовсім недавньої історії, сповненої не лише «білих плям», а й суперечливих інтерпретацій і непростих питань, на які нелегко знайти переконливу і прийнятну для всіх відповідь.

Що стоїть за феноменом Української Повстанської Армії і чому судження про неї настільки поляризовані? Чому не вичерпується інтерес до сталінської доби і який механізм помітної тут і там ресталінізації історичної свідомості? Що набула і що втратила Україна за роки, що минули від проголошення незалежності у серпні 1991 року? Чи має Україна власну політику пам'яті і чим може бути корисний досвід інших країн у здійсненні такої політики?

На ці та багато інших питань Юрій Шаповал намагається відповісти своєю книжкою, органічно поєднуючись проблемний підхід із нарисо-оповідним. Чимало її сюжетів читаються як захопливий детектив. Історичні постаті – від Винниченка й Шульгіна, від Хвильового, Шумського до

Брежнєва, до Стуса та Єльцина – постають у насиченому контексті, проникливо й ерудовано відтвореному автором.

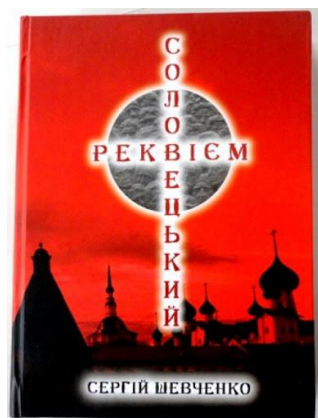
Чудовим доповненням до цієї книжки є унікальний ілюстраційний матеріал, що поживляє й унаочнює авторську оповідь.

Шевченко, С. В. Архіпелаг особливого призначення : [історичні матеріали] / С. В. Шевченко. – К. : Фенікс, 2006. – 368 с.

У збірнику публіцистики розповідається про Соловецькі табори, сандармох, долі політв'язнів Леся Курбаса, Мирослава Ірчана, Гео Шкурупія, Василя Вражливого-Штанька, Михайла Полоза, Матвія Яворського, Ничипора Миколенка та деяких інших відомих діячів українського "розстріляного відродження".

Друга частина книжки - "Мозаїка червоної епохи" - це штрихи до портрета колишнього СРСР: таємниці скарбів Києво-Печерської лаври; голодомор-геноцид; Біломорканал; "досє" розвідників Павла Макарова і Микола Кузнецова; Кучино - останній заповідник ГУЛАГу; Чорнобиль у документах КГБ. В основі творів матеріали з архівів спецслужб України і Росії, на кольорових світлинах - сучасна Північ, місця, в яких колись були концтабори ОГПУ - НКВД.

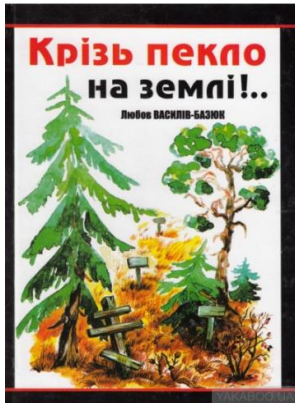

Шевченко, С. В. Соловецький реквієм / С. Шевченко. – К. : Експрес–Поліграф, 2013. – 591 с. : фот.

Книга публіцистики «Соловецький реквієм» є підсумком більш як 15-річної роботи Сергія Шевченка над провідною темою його творчості-дослідженням соловецької трагедії в контексті політичного терору в СРСР. На основі розсекречених архівних матеріалів радянських репресивних органів фаховий журналіст, у минулому керівник підрозділу наукової установи Служби безпеки України пише популярні твори про національне «розстріляне відродження», викриває імперські заміри Кремля щодо України, повертає із забуття імена борців за державну незалежність.

В основі ґрунтовної праці – архівні розвідки за матеріалами спецслужб СРСР, нові знахідки пошуковців і вчених-істориків. Написана доступною мовою, ілюстрована кольоровими світлинами й більш як сотнею чорно-білих знімків (деякі цінні документи публікуються вперше), книжка цікава і для масового читача, і для фахівців. Видання істотно збагачує, актуалізує та певною мірою підсумовує вагомий доробок публіциста в темі Соловків. Видання має оригінальне авторське художнє оформлення, а також іменний покажчик, який допомагає читачеві орієнтуватися в матеріалі.

Художні твори

Василів–Базюк, Любов Йосипівна. Крізь пекло на землі!. : історичний роман / Л. Й. Василів-Базюк. – Чернівці : Букрек, 2012. – 506 с.

У книзі розповідається про життя українців, котрі пережили «пекло на землі», штучно створене загарбницькою московсько–комуністичною владою. Її представники не зупинялися ні перед чим, аби тільки звільнити наші землі від ненависного їм свідомого українського населення. Авторка аналізує причини втрати українцями національного духу та прагнення відстоювати важко здобуту незалежність. В основі твору лежать історичні факти та спогади самої письменниці, а також її земляків.

Золоті рядки української поезії : розстріляне Відродження. – Донецьк : БАО, 2008. – 224 с. : іл. – Зміст.: В. Свідзінський; М. Драй-Хмара; М. Зеров; М. Семенко; М. Хвильовий; Є. Плужник; О. Влизько.

Розстріляне Відродження — це назва найтрагічнішого періоду, що пережила вітчизняна культура в 30–ті роки ХХ століття. Багато поетів, прозаїків, перекладачів, літературних критиків, літературознавців, викладачів, театральних діячів стали тоді жертвами сталінського режиму.

До видання ввійшли драматичні твори Мирослава Ірчана, Миколи Куліша, Івана Микитенка, Людмили Старицької–Черняхівської, Спиридона Черкасенка. Письменники порушували болючі суспільні проблеми, захищали права людини, пробуджували національну свідомість українців.

Ільєнко, І. О. У жорнах репресій : оповіді про українських письменників (за архівами ДПУ–НКВС) / Іван Олександрович Ільєнко ; худож. оформл. Я. М. Яковенко ; передм. М. Г. Жулинський. – К. : Веселка, 1995. – 448 с. : іл.

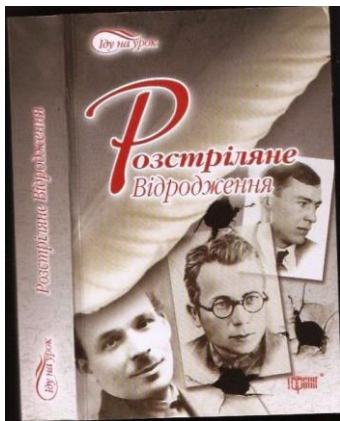
На матеріалах слідчо-судових справ колишніх каральних органів ДПУ-НКВС-НКДБ, що зберігаються в архівах Служби безпеки України, автор простежує трагічні долі академіка Агатангела Кримського, поетів Миколи Вороного та його сина Марка, неокласиків Миколи Зерова, Михайла Драй-Хмари, Павла Пилиповича; розповідає про арешт органами ДПУ

Максима Рильського, табірні поневіряння Остапа Вишні, Бориса Антоненка-Давидовича, Зінаїди Тулуб, Івана Іванова. Мовиться в книзі й про переслідування за любов до України Олександра Довженка, Володимира Сосюри, Юрія Яновського. Останній розділ присвячено воскресінню із забуття творців українського відродження, що увійшло в історію під назвою розстріляного.

Розстріляне відродження : антологія 1917–1933 : поезія, проза, драма, есей / упоряд., авт. передм., авт. післям. Ю. Лавріненко. – К. : Смолоскип, 2002. – 984 с. : портр.

Таємниця «літературного злочину», за який ліквідовано українських радянських письменників 30-х років, тривожила багатьох. Офіційне пояснення – «терористи» – від самого початку сприймалося, як крик злодія: «Ловіть злодія!». Реабілітація 50-х років і видання їхніх «вибраних творів» не пояснювали нічого, а ще більше вуалювали таємницю. Аж ось у Парижі 1959 року виходить антологія творів і розстріляних, і «перевихованих», і пропалих безвісти. З неї видно їхню головну вину перед сталінським режимом: вони прагнули зберегти письменницьку честь і національну гідність. Тут зібрано справді найкращі твори.

Розстріляне Відродження : хрестоматія / упоряд. : Ю. І. Хізова, В. В. Щоголева. – Х. : Торсинг Плюс, 2008. – 608 с. – (Іду на урок).

Дана книга містить інформацію про окремих діячів періоду «Розстріляного Відродження», зокрема тих, чия творчість вивчається в курсі старшої школи за програмою для загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженою Міністерством освіти і науки України. Книга буде корисною для учнів старших класів при підготовці до уроків та тематичного оцінювання з української літератури, для вчителів української літератури, дбайливих батьків та всіх бажаючих, хто захоче доторкнутися до однієї з найтрагічніших сторінок в історії української культури.

Чемерис, Валентин Лукич. Амазонка : повість, роман-есе / В. Л. Чемерис. – Х. : Час читати, 2016. – 507 с.

Героїнею повісті «Амазонка» стала Олена Теліга, вишукана красуня–аристократка, не менш прекрасна поетеса, яку називали новітньою Лесею Українкою. Письменник зображує жінку, що вміє і страждати, і радіти, і бути ніжною, але коли перед нею ворог – стає хороброю та незламною. Такою й зустріла Олена свою смерть у горезвісному Бабиному Яру в Києві у лютому 1942 року, де її, патріотку, члена ОУН, розстріляли німецькі фашисти. Про трагічну долю чотирьох поетів, а саме: Крушельницьких – батька Антона й сина Івана, та Вороних – батька Миколу й сина Марка, про їхнє життя, творчість, любов і загибель під час сталінського «Великого терору» 1930–х років дізнається з роману-есе «Київ–Соловки».

Статті:

Жук, В. Голоса из лагерного ада. От книг – к спектаклю "Дороги, которые мы не выбирали" : об автобиографической книге Ольги Адамовой-Слиозберг "Путь"(М., 1993) / В. И. Жук // Библиотечное дело. – 2011. – № 5. – С. 10–12.

Формозов, Н. Воздушные змеи над зоной : очерки из истории послевоенного ГУЛАГа / Н. Формозов // Новый мир. – 2012. – N 5. – С. 145 – 159.

Зиненко, Ю. Расстрелянный съезд кобзарей / Ю. Зиненко // Комсомольская правда в Украине. – 2013. – N 18. – С. 19.

Кульчицький, С. Сталінська модель комунізму : [комуністична й антикомуністична революції в Україні. (Стаття сьома та восьма)] / С. Кульчицький // Історія в шк. України. – 2005. – № 9. – 47–51.

Овсієнко, В. Рік великого терору : [пам'ятаймо 5-те серпня і 3-тє листопада 1937 року] / В. Овсієнко // Укр. культура. – 2007. – № 4. – 36 – 37.

В'ятрович, В. Розгром "Слова" : [страта представників української інтелігенції 3 листопада 1937 року] / В. В'ятрович // Історія та правознавство. – 2014. – N 11. – С. 27 – 33.

Чапликін, О. Соловки отамана Петра Калнишевського : [Петро іванович Калнишевський – останній гетьман Запорозької Січі] / О. Чапликін // Журавлик. – 2010. – N 8. – С. 12. – №9.– С. 8.

Царинник, М. Клапоть скривавленої вати: Харків, субота, 13 травня 1933 року : пам'яті М. Хвильового / М. Царинник // Всесвіт. – 2015. – N 3. – С. 195 – 205.

Дем'яненко, С. Зірки, що світять крізь століття : українська перекладацька школа: трагедія доль та велич звершень / С. Дем'яненко // Українська мова і література в школах України. – 2017. – N 9. – С. 48–57 : кол.іл.